

Sărbătoarea Sfintelor Paști

Face parte din așa numitul „ciclu calendaristic”, are dată de celebrare mobilă – se calculează avându-se în vedere fazele lunii, după echinocțiul de primăvară – și este considerată centrul vieții spirituale, în comunitățile românești creștine. Floriile, Rusaliile, pomenirile cunoscute, îndeobște, ca „sâmbete ale morților” de primăvară și

de vară sunt celebrate sau comemorate prin relaționare cu acest moment de importanță deosebită, iar perioadele anului bisericesc se stabilesc prin raportare la acesta, fiecare având în centru un eveniment important asociat cu viața și faptele lui Iisus Hristos. Activitatea Sa profetică și didactică se actualizează în perioada postpascală a Octoihului, care are ca

sărbătoare centrală Crăciunul și include cele 12 zile festive până la Bobotează; cea de Mare Preot, în care se prăznuiește jertfa Sa, aparține perioadei prepascale a Triodului, include Păresimile sau Postul Mare, cu moment central în Vinerea Mare sau Vinerea Seacă, zi trăită cu mare sobrietate în comunitatea tradițională românească; în intervalul de timp cuprins între sâmbăta morților și Joia Mare

se oficiază slujbe de comemorare a morților, împlinirea activităților rituale îndătinat revenind femeilor. Este una dintre cele mai convingătoare exprimări a viziunii tradiționale românești asupra morții, a condiției în care se află sufletul răposaților după „trecerea la cele veșnice”, a rolului femeii în mântuire. În sfârșit, în perioada pascală a Penticostarului sunt actualizate calitățile Sale de Împărat și

Pomenirea rituală a morților, 2004, foto AIEF.

întemeietor al bisericii; momentele centrale sunt Învierea, Înălțarea și Rusaliile. Fiecare secțiune include mai multe sărbători, cu dată fixă sau mobilă, prin care se comemorează sau se celebrează evenimente și personalități care au avut rol deosebit în istoria creștinismului și în iconomia mântuirii.

Ca toate marile sărbători, cele cuprinse în perioada pascală sunt precedate de o succesiune de momente în care practicantul trebuie să respecte recomandări care îl fac demn să pătrundă în spațiul și timpul consacrate, pregătit spiritual și fizic. Printre cele mai importante acte împlinite în acest scop sunt cele care au funcția de purificare a omului și a tuturor obiectelor cu care el intră în contact, a locului în care trăiește și asupra căruia acționează în timp ce își desfășoară activitățile cotidiene. „Când omul ia lumea în mâinile sale și o întregește creator raportând-o la Dumnezeu, atunci eliberează făptura zidită din limitele ei și-i dă posibilitatea de a exista

cu adevărat” (Ioannis Zizioulas, *Creația ca Euharistie*, p. 89). Cunoscută și respectată sunt ritualurile specifice lunii martie, care este totdeauna cuprinsă în Postul Mare; de aceea se spune că „martie din post nu lipsește niciodată”. Astfel de „semne ale purificării și sacrificiului” inițiate din vechime pentru dobândirea unei vieți în acord cu preceptele divine erau: mărtisorul – devenit astăzi un prilej de bucurie și manifestare a afecțiunii față de cei apropiați – și mucenicii, măcinicii, sfințisorii sau bradoșii, forme din aluat care preînchipuie trupul uman și, însoțite de vin, sunt date de pomană spre a fi consumate în memoria celor 40 de sfinți militari martiri din Sevastia, în ziua de 9 martie. Sub protecția sfinților militari se desfășoară multe dintre acțiunile oamenilor care îi respectă și cred în puterea lor protectoare. Ei au autoritate asupra climei, a micilor viețuitoare – insecte, șerpi, gânganii de orice fel – care în această perioadă se trezesc din amorțeala

provocată de frigul iernii, asupra vegetalului care se revigorează și se pregătește pentru viitoarele roade. Toate activitățile trebuie îndeplinite sub protecția actului purificator asigurat de comemorarea sfinților asociați strămoșilor a căror memorie este invocată tot acum, prin pomeniri. În aceste zile, din respect pentru sacrificiul lor pilduitor, oamenii, care trebuie să le urmeze exemplul, nu lucrează „lucruri grele”, seamănă usturoi, ceapă, varză pe care nu le vor mânca omizile sau viermii pentru că sunt așezate în pământ într-un moment curat, când „toți sfinții dintr-un an se strâng spre a lua parte la liturghie cu sobor”, în același timp dezghețând pământul și apa. Oamenii au grijă de pomi și „se citesc semnele vremii” pentru toamnă, pentru că sfinții cinstiți atunci îi asigură omului un spațiu și un timp purificate, în care forțele distructive nu pot acționa. Cel mai important gest ritual este aprinderea focurilor, primele dintr-o serie care amintește de focurile de jertfă prin care

omul comunica cu divinitatea, în vremurile vechi și care, de-a lungul întregii perioade prepascale și pascale, își îmbogățesc calitățile

Focuri în Joia Mare, în cimitir, comuna Salcia, jud. Olt, foto AIEF, 1998.

și semnificațiile devenind, în momentele de intensă concentrare a sacrului, semne ale energiilor divine coborâte asupra creației. Perioadei de purificare îi sunt rezervate șase săptămâni din Postul Mare – cărora li se adaugă cea de a șaptea, Săptămâna Patimilor – când, în urma unui moment de trecere marcat prin lăsata secului, cei ce acceptă tradiția urmează să renunțe la consumul produselor de origine animală; hrana vegetală amintește omului de perioada dinainte de „cădere” când Creatorul i-a spus: „Iată, vă dau toată iarba ce face sămânță de pe toată fața pământului și tot pomul ce are rod cu sămânță în el” (Facerea, 1:29). Conduita morală

pe care trebuie să o îmbunătățească fiecare în acest timp are valoarea unei „metamorfoze sacramentale”, o înnoire a omului în Hristos.

Paștele actualizează Cina cea de taină, patimile și învierea lui Iisus. Prefigurat de sărbătoarea iudaică cu același nume care se celebrează primăvara, pe 14 Nisan, a conservat

În cimitir, de Florii, foto AIEF.

și resemantizat ritualul sacrificiului sângeros al mielului pascal. Numele sărbătorii în limba română este păstrat din cuvântul latin bizantin *Pasche*, unde provine din termenul pe care evreii l-au preluat de la egipteni – *pesach*, *pasach* – unde însemna „a trece”. Se păstra astfel în memoria sacră amintirea trecerii Domnului, la miezul nopții care a precedat eliberarea evreilor din robia egipteană, când îngerul morții a lovit pe toți întâii născuți ai celor ce-i țineau departe de libertate pe israeliți

Salcie de Florii, comuna Tăricești, Lețliu, foto AIEF - FL1384/22.

și i-a cruțat pe întâii născuți ai lui Israel pentru a-i călăuzi spre o viață nouă. Paștele semnifică

Cu salcia de Florii, comuna Brănești, foto AIEF - RF158/8.

Lazăr, com. Șoldanu, jud. Ilfov, 1969, foto AIEF - FL1840/8.

trecerea prin moarte spre viață, biruința vieții și eliberarea din robia păcatului.

În intervalul cuprins între sâmbăta morților dinaintea Postului Mare și Joia Mare în sarcina femeilor stau obligații de comemorare săptămânală a morților. Rugăciunile făcute acum pentru odihna sufletelor celor răposați sunt împlinite cu strictețe pentru că acum se crede în popor că cei dreپți au îngăduință

Lăzărelul, București, foto AIEF.

să vină la casele lor unde pot sta până la Înălțare sau Rusalii, așa cum, potrivit tradiției iudaice, la Sărbătoarea Corturilor care marca momentul culesului veneau și sufletele patriarhilor, în zilele dedicate lor.

Măreția sărbătorii și importanța acesteia sunt evidențiate și de cina comună care se pregătea începând cu Joia Mare – se sacrifică mielul, sunt vopsite ouăle în culoarea roșie, simbol al vieții dobândite prin sacrificiu –, Vinerea Mare – este pregătit aluatul pentru

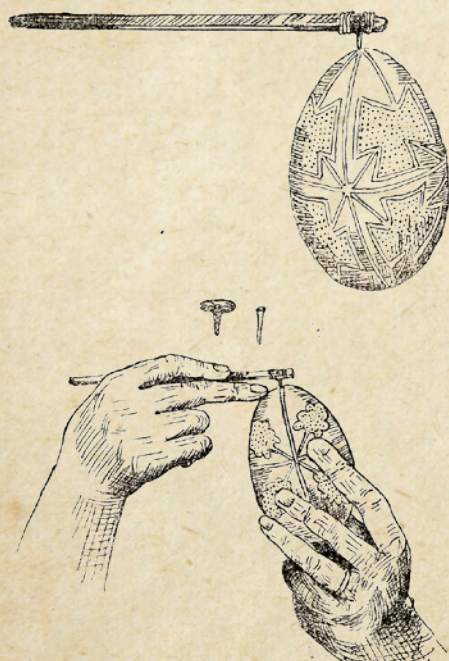

Fig. 25.
Melcul cu șabac

Fig. 28.
Floare de mușețel

Fig. 31.
Vișină putredă

Fig. 34.
Șabac

Fig. 26.

Fig. 29.
Cotețul fără pește

Fig. 32.
Foaie de ștejar

Fig. 35.
Crucea

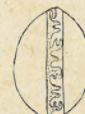

Fig. 27.
Frunză de ștejar

Fig. 30.
Pește fără coteț

Fig. 33.
Floare domnească

Fig. 36.
Șabac

Încondeierea ouălor, preluare din C. Rădulescu-Codin,
Literatură Tradiții și Obiceiuri din Corbi Muscelului, 1929.

Ouă încondeiate, preluare din Artur Gorovei,
Ouăle de Paști, 1937.

pască, și culminează cu sărbătoarea luminii din noaptea Învierii, căreia îi urmează masa de Paști, care simbolizează comuniunea cu Dumnezeu.

În primele trei secole se sărbătorea, mai ales în Orient, *Paștele Crucii*, care actualiza Cina cea de taină și *Paștele Învierii*; în centru se afla „cina pascală a Noului Testament”. Reținem, ca pe o caracteristică a acestor sărbătoriri în Orientul creștin, organizarea de agape și cine pascale, rituale, al căror reflex îl găsim astăzi în complicatul cod alimentar specific Paștilor, încă o dovadă a vechimii tradițiilor creștine păstrate în cultura populară românească.

Spre deosebire de Crăciun, când anunțarea

evenimentului și actul ritual al integrării comunității în timpul sacru al sărbătorii revenea cetei de colindători care trecea de la casă la casă pentru a colinda și care în ziua de Crăciun organiza agapa rituală pentru parte din comunitatea colindată, când vizitele între vecini sunt obișnuite, de Paști „nu se merge pe la case”; masa rituală – „comuniunea cu Dumnezeu” – se desfășoară în fiecare familie.

Încondeierea ouălor, foto AIEF.

Oul a fost privit ca un simbol al perfecțiunii, al întregului care încorporează potențialitatea vieții, al germenului fertilității și a fost asociat cosmogoniilor în multe culturi, mai ales arhaice. Prezent ca aliment consacrat ritual de Paștele creștin, semnificația lui este reformulată, oul roșu devenind simbolul vieții celei noi aduse de Iisus înviat. Culoarea roșie, a sângelui și a vieții este o mărturie că ultimul sacrificiu sângeros, prin care Iisus s-a dat pe sine pentru răstignire, a înlăturat efectele păcatului primordial și i-a oferit omului posibilitatea să dobândească viața veșnică. Legende populare prezintă miracolul prin care culoarea albă a oului de Paști devine roșie, de la sine, în fața celor care nu credeau în înviere, pentru a-i face să se cutremure și să se alăture celor ce-L urmau pe Iisus. Când doi oameni ciocnesc ouă, în zilele de Paști, ei preînchipuie deschiderea mormântului și ridicarea lui Hristos spre noua viață fără de păcat.

Ciocnitul ouălor, Gura Ocniței, 2019, foto AIEF.

Dată fiind importanța sărbătorii pascale, majoritatea actelor, gesturilor, activităților pe care oamenii le întreprind au valoare simbolică, de actualizare a unor evenimente excepționale, cu efecte cruciale în existența umanității, care sunt prezentate în textul sacru.

Pe masa de Paști se află și un aliment ritual care amintește de vechile „jertfe de împăcare”, nesângeroase. Aduse pentru desăvârșire, restaurarea, restituirea unei stări inițiale fericite, perfecte, ele aduceau laudă și mulțumire divinității, aveau un rol aparte în exprimarea legăturii dintre om și Dumnezeu și erau alcătuite din pâine nedospită sau dospită, frământată cu untdelemn. Într-o formă îmbunătățită, cu diverse ingrediente –

Noapte de înviere la Biserica Schitu Măgureanu, București, 1985, foto AIEF.

brânză dulce, stafide, zahăr – se transformă în hrană de sărbătoare, pâinea rituală sau colacul devin *pască* pentru această celebrare specială. Prepararea ei este o sarcină exclusivă a femeii, cea care dă viață, aluatul dospit fiind „viu”.

Pentru sărbătorirea Paștilor românii obișnuiau să îmbrace haine noi în amintirea actului sacramental al botezului din timpurile de la începutul creștinismului, când catehumenii se botezau. Subtile comentarii referitoare la interpretarea dată sintagmei „haina luminii” găsim în teologia creștină.

Dintre toate elementele speciale care sunt asociate sărbătorii pascale, *lumina* este purtătoarea celor mai grave simboluri și semnificații. De la început cei care credeau în Hristos s-au numit „fii ai luminii”, iar botezul se numea „luminare”. Iisus este numit „lumina lumii”.

Latinescul *lumen* a dat naștere, în limba română, termenului *lume* semnificând totalitatea lucrurilor care există în univers,

cosmosul, dar și omenirea, societatea, lumea laică, lumea „de aici”, a celor vii și „lumea de dincolo”, a celor morți. Noul născut „vede lumina zilei”, iar cel sculat dintr-o boală grea sau salvat dintr-un necaz, „iese la lumină” etc. Lumina este un element fundamental pentru înțelegerea culturii române, ea însoțește toate momentele importante din viața omului – nașterea, căsătoria, moartea – și marchează principalele sărbători ale ciclului calendaristic. Ca reprezentare a prezenței sau autorității divine, tradițional identificăm trei „înfățișări”: focul (rug aprins din materii vegetale), lumânarea și candela.

Toate prefigurările luminii prezente în Vechiul Testament pot fi asociate mijloacelor prin care divinitatea și omul comunică. În relatările din Noul Testament, divinitatea însăși se manifestă sub această formă ca energie necreată, după cum se identifică în Schimbarea la Față de pe Muntele Tabor.

Manifestare a luminii, focul sau rugul amintește de „rugul aprins” de pe Sinai și de „focurile de jertfă” din Templu, canale de comunicare deschise între om și transcendent. În cursul desfășurărilor rituale ce însoțesc sărbătorile Crăciunului, el simbolizează chiar prezența divină, sub forma butucului aprins în vatră în noaptea de Crăciun, ca și focul care arde în curtea bisericii, străjuit de bărbați, în noaptea Învierii. Limbi de foc

Noapte de înviere la Biserica Schitu Măgureanu, București, 1985, foto AIEF.

coboară peste apostoli la Cincizecime, când se întemeiază biserica.

Candela este, la rândul ei, purtătoare și dispersatoare de lumină. Amintind sărbătoarea de Hanuka, invocăm minunea divină prin care candela din Templu a luminat timp de opt zile hrănindu-se numai cu uleiul dintr-o cană mică rămasă nepângărită de dușmani. Miracolul amintește de un eveniment asemănător care a avut loc în secolul al II-lea, descris de Eusebiu din Cezareea în Istoria bisericească

Uleiul este substanța folosită pentru mirungere. Candela este prezentă în locașuri de cult, acasă, în colțul cu icoane sau protejează răscrucile drumurilor, este aprinsă în cimitire, alături de cruci și străjuiește toate spațiile sacre ale Sf. Mormânt unde, conform tradiției, candelile se aprinde în ziua Învierii, în mod miraculos, în timpul ritualului Luminii Sfinte.

Lumânarea, care conform legendelor populare este alcătuită din trupul de ceară

reprezentând-o pe Maica Domnului și lumina propriu-zisă care este Iisus, este călăuza celor ce primesc botezul, se căsătoresc sau primesc Sf. Maslu. Sub numele de „toiag” luminează calea celui răposat în drumul spre cealaltă lume. Toate comemorările morților sunt însoțite de „lumina” care se dă de pomană sub forma lumânării; aceeași

Lumina la Sfântul Mormânt, preluare www.basilica.ro

reprezentare a luminii este prezentă în cele trei zile importante ale ciclului pascal: Joia Mare, Vinerea Mare și noaptea Învierii. În noaptea aceasta, cu precădere, valoarea luminii îmbracă semnificații speciale datorită tulburătoareii ceremonii cunoscută sub numele de „ritual al luminii sfinte” de la Ierusalim, care, după tradiție, coboară miraculos în Biserica Sf. Mormânt. Documentele liturgice și relatările pelerinilor oferă informații a căror similaritate este evidentă, în care se pot citi teama și bucuria, uneori îndoiala, dar și speranța. Unii dintre cei care au cercetat istoria evenimentului consideră că cea mai veche relatare este cea a lui Eusebiu din Cezareea care în istoria sa bisericească amintește minunea săvârșită de episcopul Narcis, care a trăit la sfârșitul secolul al II-lea și care, în timpul priveghiului din noaptea de Pași, când s-a isprăvit untdelemnul din candelile de la Sf. Mormânt, a rostit o rugăciune asupra apei care a ars ca uleiul în acea noaptea sfântă.

Călugărița pelerină Egeria (Sylvia) care a petrecut sărbătorile Floriilor și Paștelui la Ierusalim în anul 384, menționează ceremonia *Lucernarium*, când toate făcliile și lumânările aprinse produc o lumină puternică. Fără a fi explicit menționat miracolul Luminii Sfinte, este evidentă prezența acestui element ca o formă de exprimare a energiei divine. Prima relatare clară asupra ceremoniei aparține călugărului Bernard care a participat la eveniment în anul 870, în biserica din Ierusalim. De atunci și până astăzi relatările celor care au petrecut sărbătoarea Paștelui la Ierusalim și au participat la ceremonia Luminii Sfinte din Biserica Sf. Mormânt sunt foarte asemănătoare. Asemenea istorii minunate au alimentat și întărit credința în manifestarea puterii divine în ziua de Paște, de-a lungul sutelor de ani în care românii pelerini, deveniți hagii, reveneau printre ai lor pentru a le întări credința în puterea mântuitoare, tămăduitoare, protectoare a luminii. Legende

mai vechi sau mai noi, unele datând din sec. al IX-lea, altele înregistrate în vremea noastră, întăresc credința în puterea mântuitoare, tămăduitoare, protectoare a luminii. Paștele este sărbătoarea creștină în a cărei celebrare lumina este prezentă ca alegorie, simbol și chiar expresie directă a prezenței divine în lume.

„Paștile și cu deosebire Învierea e cea mai mare dintre toate sărbătorile de peste an./.../ În ziua Învierii... fiecare gospodar sau gospodină, fiecare ins, mic sau mare, tânăr sau bătrân, care ia parte la Înviere, trebuie să aducă cu sine și o lumină (lumânare *n.n.*) pe care o aprinde și o ține aprinsă în tot timpul săvârșirii sfintei Învieri de către preot. După Înviere, mai fiecare se întoarce cu lumina aceasta, numită în cele mai multe părți lumina Învierii, aprinsă, acasă. Iară după ce ajung acasă și pășesc peste pragul tinzii, încep a se închina, apoi intrând în casă sting lumânarea în grindă, afumând-o pe aceasta în semnul

crucii. Tot așa fac ei și în anii următori la fiecare Paști câte o cruce și după numărul acestor cruci obicinuiesc apoi a socoti numărul anilor de când e casa sau câți ani au trăit într-însa” (Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, II, București, 1994, p. 169).

Diaconul Paul din Alep, călător prin Țara Românească în perioada Paștilor, în sec. al XVII-lea, scrie următoarele: „După ieșirea de la liturghia din ziua aceea (12 noaptea), copii nu au încetat toată noaptea să bată toaca de lemn și de aramă, după obiceiul lor, pentru că oamenii nu dorm deloc în timpul acestei nopți de Paști. Copii din fiecare mahala și din fiecare uliță se adunau la mănăstirea sau la biserica din mahalaua lor, aprindeau focuri în curte, se veseleau zgomotos și trăgeau clopotele până la al șaselea ceas din noapte” (*Călători străini despre Țările Române*, VI, București, 1976, p. 130).

Este un act cultural generos cel prin care sunt consemnate și publicate tradițiile

Ouă încondeiate, 2021, foto AIEF.

românești care, astăzi, concentrează cele mai semnificative repere ale identității culturale etnice. Mai ales că acestea se dovedesc a fi încă pline de vigoare, supraviețuind alături de procesele alerte de mondializare culturală, care tind să modifice componente de referință ale paradigmelor naționale. Sărbătorile pascale sunt structuri semnificative pentru această spiritualitate profundă și echilibrată, al cărei sistem de exprimare are un incontestabil caracter de unicitate.

(Textul redă puncte de vedere dezvoltate în volumul *Rosturi și moravuri de odinioară*, capitolele: *Sărbătoarea Paștilor* și *În Lumina Ta vom vedea Lumină*, apărut în Editura Etnologică în anul 2011.)

acad. Sabina Ispas

machetare: Claudiu Roșiu